

La història nacional dels estats: la construcció d'un relat oficial

Autor: Lluís Roldán i Pascual
Data de publicació: 30-05-2020

En aquest article, En Lluís Roldán i Pascual reflexiona sobre la construcció del relat històric dels Estats. Què representa per a aquests i com és interpretat per la població nacional? Fins a quin punt un Estat pot acceptar que el discurs històric oficial pugui ser modificat amb noves aportacions historiogràfiques?

Al primer terç del segle XXI la història nacional dels estats narrada als llibres de text és estudiada per l'alumnat durant la seva etapa escolar. El pas de cada generació pel sistema educatiu obligatori comporta que la major part de la població d'un estat conegui, almenys, les característiques bàsiques de la seva història nacional: el que definim com la història oficial o institucional.

A nivell de coneixement bàsic, la gran majoria de la població coneixerà i sabrà mencionar algun dels trets definidors del seu estat; per exemple, un ciutadà francès reconeixerà en Marianne la imatge de la República i, juntament amb la bandera tricolor i l'himne de la Marsellesa, hi reconeixerà de forma inequívoca la simbologia de la comunitat nacional francesa.

Una part no tan majoritària de la població, moguda pel propi interès i a través de la divulgació generalista, tindrà un nivell de coneixement mitjà; coneixerà l'origen d'aquestes característiques nacionals, a més d'altres fets històrics o esdeveniments passats relacionats amb els mites fundacionals, l'època d'esplendor de la pròpia nació o qualsevol altre aspecte. Seguint amb el mateix exemple francès, interpretacions sobre l'atorgament de l'origen nacional als gals, la lluita de Joana d'Arc per la independència, la santedat de Sant Lluís Rei o la "Grandeur" versallesca de Lluís XIV, implicaran un coneixement més ampliat de la pròpia història.

El darrer nivell de coneixement que trobarem en qualsevol estat està constituït per una part reduïda de la població, que ostentarà un nivell de coneixement superior de la història nacional. Aquestes persones, des d'un àmbit acadèmic de

llicenciats i catedràtics d'història o des d'un altre d'aficionats i investigadors, es dedicaran a estudiar i conèixer amb profunditat la història nacional del seu estat. Així doncs i continuant amb la història de França, en aquest nivell de coneixement s'esdevindria, per exemple, el debat sobre si la dinastia merovíngia -amb la conversió al cristianisme del seu rei Clodoveu I– va representar la continuïtat històrica de l'antiguitat romana o si, per contra, aquesta no es va produir fins a la dinastia dels Carolingis amb l'emperador Carlemany.

Definits aquests tres nivells de coneixement, observem que la gran majoria de la població té un coneixement de la història nacional entre el nivell bàsic dels aprenentatges escolars i el nivell intermedi de la divulgació generalista, mentre que una part mínima d'aquesta població intentarà aprofundir en aquest coneixement històric més enllà de l'anomenada història oficial.

Què és la història oficial d'un estat?
La història oficial de qualsevol estat és el relat que, seleccionant esdeveniments determinats, explica el passat històric comú dels ciutadans d'un estat. Cal observar que el relat oficial o institucional més divulgat el trobarem als llibres escolars, documentats pels cercles acadèmics i institucionals de l'estat en qüestió.

Però el relat oficial exposa tant sols els fets succeïts? O els interpreta a partir de la documentació historiogràfica i la voluntat subjectiva de cada estat-narrador? Observem-ho amb el següent exemple -a partir d'ara sobre la història espanyola–, on el relat oficial coincideix amb el que coneix la gran majoria de la població. Quin esdeveniment va constituir el naixement d'Espanya com a nació?

A nivell de coneixement bàsic i mitjà, la gran majoria de la població l'identificarà amb el regnat dels Reis Catòlics al segle XV. A nivell acadèmic, en canvi, la resposta podria ser un altre de ben diferent i, en funció de la interpretació realitzada, es podria justificar el naixement d'Espanya, tant al segle VI durant el regne visigot de Toledo, com al segle XVIII amb l'entronització de la dinastia Borbó.

Sigui quin sigui, en realitat el naixement d'Espanya com a nació, la interpretació que avala el regnat dels Reis Catòlics proposada pel relat oficial ha estat àmpliament absorbit pel conjunt de la població espanyola com un dels coneixements històrics bàsics de la història estatal.

En quin moment es va escriure la història oficial dels estats?
Aquesta història oficial va començar a relatar-se, en general, a partir del segle XIX, amb la constitució gradual dels nous estats de caire liberal, els quals buscaven uns orígens nacionals o "esperit del poble" -Volksgeist- que cohesionés la seva població entorn a la nova configuració política d'estats nacionals.

A Espanya en concret, la construcció de la història oficial va començar a finals del segle XIX, accelerant-se amb la desfeta colonial, i es va consolidar a mitjans del segle XX durant el Franquisme. En ella hi apareix la història que tots els espanyols coneixen amb menor o major profunditat. La idea central per a la construcció del relat espanyol es troba en l'obra de l'il·lustre Menéndez Pelayo i la seva identificació del catolicisme com el Volksgeist de la nació espanyola. Però el desenvolupament del relat històric parteix del treball de l'erudit Menéndez Pidal, l'obra del qual fou la base amb què es va construir la història d'Espanya que transmet el sistema educatiu, actualitzada amb treballs de Caro Baroja o Elliot, entre d'altres.

Aquest relat no visualitza l'especificitat de la història catalana, història que sorgí de la recerca del passat nacional de Catalunya iniciada per part d'erudits tant eclèctics com, entre d'altres, Antoni de Bofarull durant la Renaixença del XIX, o Josep Puig i Cadafalch a principis del segle XX. La construcció del relat de la història catalana va quedar fixada a mitjans del segle XX durant el Franquisme a partir dels treballs del catedràtic Jaume Vicens Vives i de l'historiador Ferran Soldevila, tot i que s'ha ampliat amb aportacions més actualitzades de Vilar i Fontana, entre d'altres.

Quin és el relat de la història oficial espanyola que ha arribat fins el segle XXI?
Una enquesta entre familiars i amics sense validesa estadística, només orientativa, mostraria a qualsevol que la realitzés, el nivell de coneixement bàsic de la població espanyola: Covadonga i la Reconquesta, las Navas de Tolosa, el Cid, Alfonso X "el Sabio", els Reis Catòlics i les joies de la reina Isabel que van finançar la descoberta d'Amèrica, la conquesta castellana de Granada i de les Índies, l'imperi espanyol bastit per Castella i la literatura del "Siglo de Oro" castellana. A partir d'aquí, un gran buit, mencionant potser, la Constitució de Cadis o la guerra de la independència espanyola, que continuaria amb la Guerra Civil, la Transició democràtica i l'Espanya dins la Unió europea.

És possible que la mateixa enquesta feta a Catalunya inclogués: Jaume I "el Conqueridor", els almogàvers, els Segadors, la Guerra de Successió, la Renaixença, la República, el Franquisme i la recuperació de l'autonomia.

Tot i que el relat oficial abraça des de la prehistòria fins el segle XX, el nivell bàsic de coneixement de la gran majoria de la població espanyola se circumscriu a quatre fets bàsics, alguns de marcat accent castellà. A saber, primer, el mite d'una reconquesta triomfal contra els "moros". Segon, l'antigor de la unió espanyola des del segle XV, junt amb el passat imperial gloriós del segle XVI. Tercer, el capítol traumàtic -per alliçonador- de la Guerra Civil i, quart, el capítol esperançador -per contraposició amb la dictadura franquista- de la vinguda de la democràcia a Espanya. Arribats al segle XXI, el relat oficial projecta Espanya cap un futur il·lusionant, com un estat democràtic integrat a l'Europa del benestar.

Aquest relat que forma part del coneixement essencial històric de la majoria de la població proposa acceptar el significat d'Espanya com una entitat política de matriu castellana i exclusivament unitària.

On es troba la Nació catalana en el relat oficial espanyol?
Aquest relat oficial transmès, en part, pel sistema educatiu, s'ha consolidat com a coneixement bàsic de la majoria de la població espanyola, però no ha quallat de la mateixa manera a Catalunya que a la resta de l'estat.

El fet d'establir el passat històric des d'una mitificació imperial de l'univers castellà unitari i d'haver reprimit de forma sistemàtica els esdeveniments que s'allunyaven d'aquesta història centralitzadora -com l'aplicació dels Decrets de Nova Planta, la persecució dels liberals defensors de la Constitució de Cadis o de l'extirpació de la 2a República espanyola- no ha permès proveir la història oficial espanyola d'una interpretació diferencial –no unitària- proposada des de les perifèries, i, consegüentment, el relat espanyol oficial roman, com a mínim, qüestionat a Catalunya. Seria possible un relat de les Espanyes, construït a partir d'una interpretació pluralista de la seva història?Aquesta possibilitat obligaria a una revisió exhaustiva del relat oficial majorment acceptat i molts dels seus significants com són, entre d'altres, els Reis Catòlics, Castella o Aragó i la inclusió de conceptes desconeguts o negats per la majoria de la població, com el de Nació Catalana.

Si la història oficial dels estats és el resultat d'una interpretació determinada, quina seria la història d'Espanya amb les aportacions provinents d'una perspectiva historiogràfica catalana?

Lluís Roldán i Pascual
Sant Andreu del Palomar
28 de maig del 2020